

ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 316.6

Дембицька Н.М.

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРА

Дембицька Н.М. Системна модель соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації школяра. Стаття присвячена обґрунтуванню системної моделі соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації учня в освітньому просторі школи. Обґрунтовані основні структурні складові забезпечення та окремі етапи цього процесу. Схарактеризовані критерії оцінки успішності здійснення соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації школяра.

Ключові слова: соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації особистості, школяр, соціально-психологічний простір, економічна соціалізація, економічна культура особистості.

Дембицкая Н.Н. Системная модель социально-психологического обеспечения экономической социализации школьника. Статья посвящена обоснованию системной модели социально-психологического обеспечения экономической социализации ученика в образовательном пространстве школы. Обоснованы основные структурные составляющие обеспечения и отдельные этапы этого процесса. Охарактеризованы критерии оценки успешности реализации социально-психологического обеспечения экономической социализации ученика.

Ключевые слова: социально-психологическое обеспечение экономической социализации личности, школьник, социально-психологическое пространство, экономическая социализация, экономическая культура личности.

Постановка проблеми. Формування економічної культури молоді, яка б забезпечувала її гармонійне включення у економічні відносини, не втрачає своєї актуальності. Тим більш важливим це питання постає в умовах хронічно реформованої та такої, що періодично переживає кризові стани, сучасної економіки. Вже сьогодні вирішення цих проблем напряму пов'язане з наявністю активних суб'єктів економічних перетворень в країні. У зв'язку з цим беззаперечно зростає роль економічної психології, покликаної відповідати на запити суспільно-економічної практики.

Актуальним є питання систематичного формування складових економічної культури ринкового типу, що послідовно організовується і здійснюється на кожному віковому етапі процесу соціалізації. Отже, актуалізуються заходи не по корекції і розвитку коупінгових стратегій економічної поведінки у молоді, а від самого початку формування необхідних норм економічної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наріжним каменем наукового пошуку в галузі економічної соціалізації особистості є розробка психологічних умов, засобів і конкретних форм цілеспрямованого забезпечення успішності цього процесу у молоді. Теоретичну основу такого пошуку становлять дослідницькі напрацювання щодо концептуального розуміння економічної соціалізації особистості (В. Автономов, О. Вяткін, І. Кітов, В. Москаленко, О. Дейнека, А. Карнишев та ін.), психологічних детермінант цього процесу (А. Журавльов, А. Купрейченко, В. Позняков, Л. Хитрош та ін.), вікових особливостей та відмінностей різних стадій соціалізації (Г. Аверьянова, З. Антонова, О. Козлова, Н. Левицька, П. Уєблі, С. Фера та ін.). Питанням соціально-психологічної сутності та особливостей економічної соціалізації сучасної молоді, становлення її економічної суб'єктності, закономірностей розвитку економічної культури молоді присвячені праці, здійснені співробітниками Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (Н. Дембицька, Т. Говорун, І. Зубіашвілі, О. Лавренко, Л. Карамушка, В. Москаленко) [1; 2].

Наявність досить потужного теоретичного підґрунтя для розуміння сутності економічної соціалізації особистості та її закономірностей на різних етапах становлення економічної культури актуалізує проблему прикладання наукового доробку, яким володіє вітчизняна і зарубіжна соціально-психологічна наука, до практики цілеспрямованого формування у підростаючих поколінь необхідних суспільству особистісних якостей суб'єкта економічних перетворень.

Метою статті є обґрунтування системної моделі соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Аналіз останніх публікацій з проблеми свідчить про відсутність у психологічній літературі єдності у розумінні сутності забезпечення будь-якого процесу. Певне різноголосся у визначенні вносить наявність близьких, але не тотожних за суттю феноменів супроводу та допомоги. Так, психологічний супровід постає як досить конкретний феномен психологічної роботи з індивідуальним чи груповим об'єктом допомоги та підтримки, що включає психолого-педагогічні ресурси та технології такої роботи.

Психологічна допомога охоплює феномени конкретної взаємодії з клієнтом, конкретні напрями, методи, форми і засоби психологічної практики та терапії для нормалізації психічного стану людини.

Термін «забезпечення» розглядається як процес набуття властивостей надійності, неухильності здійснення певних заходів, досягнення поставлених цілей шляхом створення необхідних і достатніх умов для цього. Отже, предмет забезпечення має соціально-психологічну природу і для його змін застосовуються соціально-психологічні засоби. Предметом соціально-психологічного забезпечення в нашому дослідженні є процес економічної соціалізації школяра, результатом виступає рівень його економічної соціалізованості. Під економічною соціалізованістю розуміємо окремих результат становлення економічної культури школяра в конкретний момент його реалізації як суб'єкта привласнення і оперування особистими благами. Метою розробки соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації школярів є обґрунтування системи заходів по оптимізації процесу їх економічної соціалізації, що сприятиме розвитку якостей підприємливості особистості школяра, соціально-психологічного простору його стосунків з приводу привласнення, розвитку його суб'єктного ставлення до себе та інших власників.

Оскільки соціалізуючий вплив і, як результат, становлення економіко-психологічних якостей підприємливої особистості на будь-якому етапі соціалізації носять процесуальний характер [1; 2], то здійснення такого впливу може бути представлене як процес підготовки особистості дитини, спонукання її до економічних (майнових, монетарних, фінансових, інвестиційних тощо) практик, організації безпосереднього практикування та аналізу результатів.

Забезпечення економічної соціалізації в процесуальному плані послідовно розгортається у кілька етапів як процес діагностування особливостей становлення і прогнозування розвитку складових економічної соціалізації суб'єктів, планування бажаних соціалізуючих впливів, розробка програми; обґрунтування та розробки інструментів і конкретних засобів впливу (підготовчий етап); організації соціалізуючого впливу в ході практикування особистістю привласнення-відчуження економічних благ (основний етап); аналізу результатів та підведення підсумків (заклучний етап).

Розглянемо зміст діяльності психолога по соціально-психологічному забезпеченню економічної соціалізації (СПЗЕС) учнів у освітньому просторі школи.

Діагностична складова. Проводиться діагностика і оцінка показників економічної соціалізованості індивідуальних і групових суб'єктів соціалізуючого впливу, а саме діагностується рівень сформованості уявлень про основні феномени, пов'язані з особистими, сімейними, соціальними взаєминами, опосередкованими економічними благами.

Зокрема, діагностуються показники *когнітивного компоненту економічної соціалізованості*:

- уявлення про себе та інших як суб'єктів привласнення-відчуження благ;
- місце і роль економічної ідентичності в структурі образу Я;
- міра освоєння особистістю основних економічних ролей (споживача, працівника, інвестора, підприємця, волонтера, благодійника, платника податків);
- уявлення про способи і форми реалізації економічних ролей у просторі взаємин з іншими суб'єктами привласнення благ.

Діагностуються також особливості *афективного компоненту економічної соціалізованості*, аналізуються особливості оцінювання і ставлення до економічних явищ:

- система орієнтацій на ті цінності, які є пріоритетними для особистості у взаєминах привласнення;
- особливості ставлення до себе/інших як до суб'єктів привласнення.

Оцінюються також особливості *конативного компоненту економічної соціалізованості*:

- потреби, мотиви економічної (монетарної, трудової, споживчої, фінансової, інвестиційної, благодійницької) поведінки;
- провідні стратегії економічної поведінки.

Така детальна діагностика становлення усіх складових економічної соціалізації молоді, з одного боку, відкриває можливості для оцінювання особливостей розвитку її економічної культури. З іншого боку, дозволяє виділити ключові проблемні зони у її формуванні, на яких психологові доцільно сконцентрувати особливу увагу і щодо оптимізації яких розроблятимуться плани соціалізуючого впливу.

Оскільки успішність економічної соціалізації особистості багато в чому залежить від включеності в процес змін не тільки її самої, а й інших учасників освітнього простору (щонайперше, педколективу, психологічної служби, батьків, однокласників/одногогрупників), то система забезпечення має бути розрахована і на залучення у соціалізуючий процес, щонайменше, цих цільових груп. Слід зауважити їхній різний статус у процесі соціалізуючої взаємодії: групи дорослих виступають як агенти впливу на економічну культуру дітей, хоча і не виключається розвиток їхньої культури підприємливої діяльності. Однокласники чи одногогрупники – це та категорія учасників соціалізуючого впливу, які можуть виконувати фасилітуючу функцію у ігрових, тренінгових практиках привласнення та в учасницькому наставництві. Забезпечення соціалізації батьків, педагогів та психологів шкіл та вузівської психологічної служби, в першу чергу, має на меті соціалізувати дорослих як агентів змін в дітях, сприяючи при цьому і практикуванню в самореалізації як суб'єктів підприємливих дій. Отже, діагностична складова соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації молоді передбачає проведення діагностики готовності психологічної служби, педагогічного колективу, батьків до здійснення ними соціалізуючих функцій: визначається рівень поінформованості про проект, що реалізується в навчальному закладі, вивчаються їх уявлення про рівень економічної культури дітей і особливості мотивації брати участь у проекті.

Планувальна складова. На основі співставлення виявленого рівня економічної культури досліджуваних з нормативним, закономірно притаманним даній віковій категорії молоді, намічаються бажані кінцеві результати соціалізуючого впливу для кожної з категорій молоді. Так, економічна соціалізація в період навчання у освітньому просторі школи – досить складний феномен, що доцільно розглядати, щонайменше, у таких основних його складових :

- майнова соціалізація як процес становлення культури володіння, користування, розпорядження речами особистого користування, спільними (на цьому етапі - переважно сімейними, шкільними) матеріальними і духовними благами;
- монетарна соціалізація як процес становлення культури користування і розпорядження кишеньковими грошима;
- фінансова соціалізація як процес становлення культури користування і розпорядження заощадженнями, вкладами та безготівковими надходженнями, у тому числі і виплатами, зокрема податками;
- трудова соціалізація як процес становлення культури користування і розпорядження власними інтелектуальними, трудовими ресурсами, це культура зайнятості в тій чи іншій сфері виробництва, культура найманої праці, бізнесу чи підприємництва тощо.

Так, в період навчання у початковій школі основна мета соціалізуючого впливу спрямована на формування елементарних знань про призначення грошей, про витрати, уявлення про знижки, прибутки і борги, розвиток навички підрахунку грошей. Це період активного формування самостійного досвіду життя «в миру», в гущі людей, коли дитина вчиться підкорятися правилам групового життя, засвоює загальноприйняті моделі поведінки відповідно з життєвих вимог соціального середовища. Це період, коли глибинне душевне життя дитини, яке раніше легко знаходило індивідуальне вираження у фантазіях та іграх, стикається з тиском, впливом і спокусами, існуючими в надрах дитячої спільноти. Нормою стає об'єднання для спільного, а тому більш ефективного вирішення спільних проблем. Освоєними мають бути такі економічні ролі, як споживач чи користувач послуг, а на рівні загальної поінформованості – благодійник, підприємець, бізнесмен, банкір, продавець. Основні акценти у завданнях по забезпеченню економічної соціалізації молодшого школяра стосуються сприяння більш повному пізнанню дитиною економічної реальності, а також формуванню позитивного ставлення до себе, до найближчого оточення (родина, однолітки, вчителі) як до учасників взаємин, пов'язаних з обміном, користуванням, розпорядженням особистими та колективними благами і розвиткові базових навичок споживчої поведінки.

З переходом до підліткового віку ставлення до об'єктів володіння змінюється. Останні набувають особливої цінності як такі, що починають символізувати соціальний статус дитини, втілюють її сильні сторони, особистісні можливості, що значно підвищує статус у стосунках з однолітками. Все це зумовлює акценти соціалізуючого впливу на підлітка. Основні задачі у роботі з цією категорією учнівської молоді мають стосуватись забезпечення становлення і утвердження таких складових афективної сфери підлітка, як цінність духовних і матеріальних речей, що підтверджують потенційні можливості, соціально-психологічний потенціал їх носіїв і власників як членів спільноти. Основою цього процесу має стати засвоєння підлітками загальнолюдських моральних цінностей як орієнтирів для цивілізованих, суспільно прийнятних способів здобуття матеріальних і духовних ресурсів для того, щоб отримати бажане благо. У зв'язку з цим однією з пріоритетних цілей в системі СПЗЕС на цьому етапі є організація заходів з профілактики крадіжництва, вимагання грошей у дітей та однолітків, обману і шахрайства. Загалом, психопрофілактична робота серед підлітків щодо запобігання проявам ризикованих форм економічної поведінки передбачає різні форми роботи: від просвітництва (інформування про її наслідки, ознайомлення батьків і самих дітей з причинами такої поведінки, їх ознаками) до розвивальної (засвоєння правил і послідовності конкретних дій і мотивування до законних і прийнятних для суспільства способів отримання благ, розвиток критичного мислення для запобігання маніпулятивному зовнішньому рекламному впливові) та психокорекційної (освоєння цивілізованих форм набуття економічних благ, усунення причин шопоголізму, конс'юмеризму, товарного фетишизму, дитячого жебрацтва, споживацтва тощо) роботи.

Стосовно забезпечення розвитку когнітивного компоненту економічної соціалізації підлітків на меті має бути організація таких практик привласнення-відчуження благ, які спрямовані на усвідомлення цінності і вартісності власного і чужого майна, таких особистісних якостей, як ініціативність та підприємливість, усвідомлення важливості фінансової, монетарної, податкової, трудової грамотності, цінність ощадливості і економії. Нормою є розуміння таких феноменів споживчої (знання про вартість, ціна матеріальних благ, поняття боргу, оптової торгівлі та вроздріб), трудової (оцінка своїх можливостей по зарплатні), фінансової (оцінка фінансових перспектив сім'ї, знання сутності кредитування, пільг і санкцій за несплату кредитних зобов'язань) поведінки. Освоюється роль найманого працівника.

Під кінець підліткового віку метою заходів по СПЗЕС має стати розвиток почуття фінансової незалежності і самостійності підлітка. У цей період зусилля агентів соціалізації мають бути спрямовані на освоєння старшими підлітками правил: споживчої (ведення особистого бюджету свого хобі, підбивання балансу в особистому бюджеті; правила економічної, ощадливої поведінки; правила розрахунку щомісячних витрат за одним з регулярних видів економічної діяльності (наприклад, свого хобі, витрат на домашнього улюбленця, підсумовування та здійснення комунальних платежів); 2) фінансової (правила планування особистих фінансів, алгоритм відкриття депозитного рахунку, зняття і зарахування грошей,

відслідковування руху грошей на банківському рахунку), 3) трудової (знання трудового законодавства та умов оплати праці за наявності та відсутності трудового досвіду, правил ведення переговорів з роботодавцем, обговорення розміру зарплатні; знання умов отримання неповнолітнім офіційної оплачуваної роботи), податкової поведінки. Нормою є розуміння операцій з банківськими рахунками, поняття про страхування, наявність фінансових звичок, наприклад, ведення фінансового щоденника як способу рефлексії своїх щоденних, тижневих, щомісячних витрат і заощаджень. Освоюється роль підприємця.

Метою забезпечення економічної соціалізації старшокласників має бути сприяння усвідомленню ними цінності власних можливостей і талантів як особистих ресурсів для самореалізації у сфері економічних стосунків. Норми і правила, якими мають оволодіти старшокласники, повинні відповідати нормам моралі, прийнятій в цивілізованих ділових взаєминах. Вони мають регулювати вже досить складні ситуації економічної взаємодії, в які може включатись старшокласник, оскільки система їхніх когнітивних, емоційно-ціннісних та конативних компетенцій в економічній сфері має бути наближена до відповідних показників економічної культури дорослої людини. Прикладом може бути культура кредитоспроможної людини, обізнаність в умовах і ефектах отримання розстрочки, підбитті балансу в сімейному бюджеті, заповнення бланку податкової декларації (за наявності досвіду зайнятості), підготовки заяви на матеріальну допомогу, ділового етикету тощо. Нормою є розуміння основних фінансових і споживчих феноменів (сутність пенсій, облігацій, премій, відсоткових ставок, форм матеріальної допомоги), феноменів трудових відносин (усвідомлення власних економічних домагань і ресурсів їх задовольняти, знання форм оплати праці, основних статей витрат тощо), уміння оцінювати матеріально власні економічні можливості (домагання щодо зарплатні).

Інструментальна складова. Обираючи та обґрунтовуючи інструменти, засоби і форми соціалізуючого впливу на економічну культуру школярів, слід враховувати закономірності становлення її складових, співвідношення у їхніх функціях на різних вікових етапах соціалізації, з чого витікають і особливі умови організації забезпечуваного процесу.

Оскільки ускладнення та оформлення економіко-психологічних якостей школяра відбувається переважно у системі особистої власності (у просторі взаємин з оточенням, який складається з приводу привласнення-відчуження особистих благ – речей особистого користування, особистого простору, ідей, продуктів власної творчості, кишенькових грошей і власних заощаджень), то, відповідно, має розглядатись і організовуватись інтеріндивідуальна взаємодія. Школяр соціалізується як суб'єкт господарської діяльності в ході оцінювання своїх можливостей в оперуванні власними ідеями, у процесі реалізації власних творчих проєктів, в оцінці того, наскільки успішно і продуктивно для себе «вкладає» у них свої кишенькові гроші тощо. І все це – у процесі інтеріндивідуальної взаємодії. Таким чином, становлення економіко-психологічних якостей школяра відбувається в просторі розгортання його відносин з іншими, опосередкованих особистими речами, ідеями, продуктами своєї творчої діяльності, власними витворами тощо – особистим майном. Слід передбачати, що інтраособистісним ефектом цього процесу (отже, і своєрідним критерієм для оцінки ефективності забезпечення) є освоєння нових соціально-психологічних ролей (покупця, продавця, працівника, виробника, платника податків, інвестора, філантропа тощо) при включенні у міжособистісні взаємини з приводу розподілу особистих матеріальних чи духовних благ.

Інтерособистісним ефектом (і відповідним критерієм в оцінці ефективності наших заходів) вважаємо побудову й розширення соціально-психологічного простору економічних відносин індивіда – системи позитивно чи негативно значущих соціальних об'єктів або явищ (включаючи його самого), які займають конкретні позиції в структурі, знаходяться в певних взаємозв'язках один з одним і виконують певні функції або ролі у відповідності з певними нормами, правилами і стандартами. При цьому наявність такого простору означає суб'єктивно значущий фрагмент буття, що включає комплекс фізичних, соціальних і суто психологічних явищ. З ними школяр себе ототожнює (територія, особисті предмети, соціальні прихильності, настанови тощо), визначає актуальну економічну діяльність та стратегію своєї взаємодії з тим чи іншим економічним оточенням.

Отже, можливості для апробування та реалізації школярем своїх соціально-психологічних якостей, які забезпечують його економічний успіх, відкриваються саме в просторі спілкування з іншими суб'єктами економіки. Тому основним інструментом соціалізуючого впливу вважаємо інтеріндивідуальні форми економічних практик. Вони можуть використовуватись на різних етапах соціалізації в освітньому просторі школи в якості креативних (нових для даного вікового періоду, але таких, що сприяють якісним змінам у розвитку економічної культури школяра) та фонових (як вправління в економічних уміннях, що сприяє розмаїттю взаємин школяра з економічною дійсністю на основі досягнутого рівня розвитку економічної культури) соціалізуючих практик. Найбільш влучними з точки зору соціалізуючого ефекту, на наш погляд, є соціально-психологічна гра, соціально-психологічний тренінг, тьюторство/наставництво (пропонуємо практикувати в системі взаємин «дорослий-учень»), учасницьке наставництво (пропонуємо практикувати у взаєминах «учень-учень»), просвітництво (лекторії, факультативи, семінари, клубні заняття тощо) та консультування в різних (індивідуальних і групових) формах.

Таким чином, інтеріндивідуальна взаємодія у ході практикування школярами різних форм привласнення благ є, на наш погляд, найвагомішим інструментом економічної соціалізації, оскільки в такій взаємодії

забезпечується досягнення інтраособистісних і інтерособистісних ефектів формування і розвитку економічної культури школяра. Саме за врахування інтеріндивідуального характеру відносин власності, дитині відкриваються можливості вправлятися у встановленні, вибудовуванні, підтримці, корекції такого соціально-психологічного простору, у який завжди включені інші учасники, оскільки стосунки усіх опосередковані благами – чимось, на що претендує не одна особа. Отже, про них слід би говорити як про такі, що співорганізовані, усі елементи цього простору характеризуються власною активністю. Тому зв'язки, існуючі між суб'єктом та іншими учасниками такого простору, а також між окремими його елементами, апіорі організуються як взаємні, тобто у взаємозв'язках і взаємовідношеннях. Оскільки взаємодія є співорганізованою та інтерсуб'єктивною, вона підтримується взаємними репрезентаціями учасників одним одного та водночас взаємним означенням дійсності. Тому названі форми організації практик можуть бути не тільки інструментом економічної соціалізації окремого учасника, але й засобом творення нової економічної реальності, надаючи можливості апробувати себе у справі не просто втілення своїх інтенцій у груповій реальності, а й її конструювання і реконструювання.

Слід також зауважити, що соціалізуючі практики мають організовуватись згідно з віковими закономірностями формування економічної культури, відповідними моделями економічної соціалізації та згідно зі статусом (агент чи об'єкт соціалізуючого впливу). Спільною для всіх ознакою на інтеріндивідуальному рівні має бути націленість на практикування раціональних, заснованих на загальнолюдських моральних цінностях, способів привласнення-відчуження особистих, групових, колективних благ, основ ділової комунікації та ділового партнерства. На інтраіндивідуальному рівні спільним є практикування суб'єктного ставлення до себе та до економічного оточення.

Аналітична складова. Заключний етап забезпечення економічної соціалізації учнівської молоді передбачає виявлення соціалізуючих ефектів, оцінка успішності впливу та, відповідно, підведення підсумків здійсненої роботи. Виходячи зі сказаного вище щодо показників, за якими може оцінюватись соціалізуючий ефект, намітимо наступні критерії успішності соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації особистості школяра:

1. Інтраіндивідуальні критерії. Сформованість компонентів економічної культури особистості:
  - 1.1. Високий рівень поінформованості в економічних явищах.
  - 1.2. Від наявності ідентифікації з окремими економічними ролями (в молодшому шкільному віці) до системи позитивної економічної ідентичності (у старшому шкільному віці).
  - 1.3. Позитивне ставлення до себе та інших як власників.
  - 1.4. Орієнтація на моральні цінності ділової людини.
  - 1.5. Суб'єктні, співвіднесені з цінностями ділової моралі, стратегії поведінки у відносинах привласнення-відчуження.
2. Інтеріндивідуальні критерії. Сформованість економічного простору особистості:
  - 2.1. Від наявності елементів (у молодшого школяра) до сформованої системи позитивно чи негативно значущих суб'єктів економічної взаємодії.
  - 2.2. Знання норм і правил взаємодії між цими суб'єктами.

Заходи по соціально-психологічному забезпеченню економічної соціалізації молоді також мають диференціюватись згідно з віковою стадією процесу соціалізації. Економічне практикування на цих стадіях має свою специфіку, що втілюється у вікових моделях соціально-психологічного забезпечення процесу економічної соціалізації учнівської та студентської молоді.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що закономірності економічної соціалізації молоді, великий соціалізуючий потенціал освітнього простору загальноосвітньої школи та потреба сучасного суспільства у розвитку культури підприємливості у підростаючих поколіннях українців зумовлюють необхідність розробки конкретних напрямів соціально-психологічного забезпечення цілеспрямованого формування економічної культури учнівської молоді. Останнє в статті запропоновано розуміти як складна система заходів по оптимізації процесу економічної соціалізації особистості під час навчання у школі, спрямована на розвиток якостей підприємливості особистості школяра, розширення і вдосконалення соціально-психологічного простору його стосунків з приводу привласнення-відчуження економічних благ, розвитку його суб'єктного ставлення до себе та інших власників.

Перспективною для подальших досліджень може бути емпірична перевірка ефективності моделей соціально-психологічного забезпечення економічної соціалізації молодших школярів, учнів основної та старшої школи.

Список використаних джерел

1. Соціально-психологічні закономірності становлення економічної культури молоді: монографія / В.В. Москаленко, О.В. Лавренко, Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі [та ін.]; за ред. В.В.Москаленко – К.: Педагогічна думка, 2015. – 405 с.
2. Соціально-психологічні проблеми становлення суб'єкта економічної соціалізації: монографія / Т.В. Говорун, Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі, Л.М. Карамушка, О.В. Лавренко, О.О. Міщенко, В.В. Москаленко, Ю.Ж. Шайгородский./ Ред. В.В. Москаленко – Кіровоград, 2012. – 205 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Social'no-psychologichni zakonomirnosti stanovlennja ekonomichnoi' kul'tury molodi: monografija / V.V. Moskalenko, O.V. Lavrenko, N.M. Dembyc'ka, I.K. Zubiashvili [ta in.]; za red. V.V. Moskalenko – K.: Pedagogichna dumka, 2015. – 405 s.
2. Social'no-psychologichni problemy stanovlennja sub'jekta ekonomichnoi' socializacii': monografija / T.V. Govorun, N.M. Dembyc'ka, I.K. Zubiashvili, L.M. Karamushka, O.V. Lavrenko, O.O. Mishhenko, V.V. Moskalenko, Ju.Zh. Shajgorodskij./ Red. V.V. Moskalenko – Kirovograd, 2012. – 205 c.

Dembytska, N.M. System model of social and psychological support for student economic socialization. Patterns of youth economic socialization, great socializing potential of secondary education and the needs of society in the development of entrepreneurship culture in younger generations in Ukraine necessitate the development of specific areas of social and psychological support for the development of secondary school student economic culture.

Social and psychological support for secondary school student economic socialization is seen as a system of social and psychological methods and means to influence students in order to typify their economic and psychological qualities and properties to meet the socio-economic requirements. In addition, social and psychological support for secondary school student economic socialization is a system of methods, techniques and forms of students' continuous and regular practicing of various environment-acceptable methods of economic benefit appropriation and gaining within students' authentic socio-psychological space of economic activities. This process is considered as a complex system of measures to optimize the process of secondary student economic socialization aimed to develop students' entrepreneurship qualities, expand and improve the social and psychological space of their relations while alienating and/or appropriating economic benefits, as well as to improve students' attitudes towards themselves and other property owners.

The article discusses the systematic approach to the structural components of secondary school student economic socialization including the diagnostic, planning, instrumental, organizational and analytical components.

Stressing the cyclical nature of the socio-psychological support for secondary school student economic socialization, the author analyzes psychologist / counselor work at the preparatory, basic and final stages of this process.

Keywords: social and psychological for support economic socialization, secondary school student, social and psychological space, economic socialization, economic culture of personality

Відомості про автора

Дембицька Наталія Миколаївна, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ, Україна.

Dembytska, Natalia M., PhD, Leading Researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: natalyde@ukr.net

УДК 316.6

Зубіашвілі І. К.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зубіашвілі І.К. Психологічні закономірності здійснення економічної соціалізації учнівської молоді в сучасних умовах. У статті розглядаються психологічний зміст та закономірності здійснення економічної соціалізації учнівської молоді в сучасних умовах трансформації українського суспільства. Розглядаються основні наукові підходи до визначення економічної соціалізації. Розкривається специфіка економічної соціалізації особистості на різних вікових етапах її розвитку. Економічна соціалізація розглядається як процес освоєння молодого людиною основних моделей економічної поведінки й економічних ролей, в результаті чого формується власна стратегія усвідомленої економічної поведінки, в процесі якої вона реалізує свої економічні інтереси, задовольняє свої потреби з орієнтацією на соціальні, морально-етичні настанови, вироблені в цьому суспільстві.

Ключові слова: соціалізація, економічна соціалізація, аспекти соціалізації, функції, економічна поведінка.

Зубіашвілі І.К. Психологические закономерности осуществления экономической социализации учащейся молодежи в современных условиях. В статье рассматриваются психологическое содержание и закономерности осуществления экономической социализации учащейся молодежи в современных условиях трансформации украинского общества. Рассматриваются основные научные подходы к определению экономической социализации личности на разных возрастных этапах ее развития. Экономическая социализация рассматривается как процесс освоения молодым человеком основных моделей экономического поведения и экономических ролей, в результате чего формируется собственная стратегия осознанного экономического поведения, в процессе которой он реализует свои экономические интересы, удовлетворяет свои потребности с ориентацией на социальные, морально-этические установки, выработанные в данном обществе.

Ключевые слова: социализация, экономическая социализация, аспекты социализации, функции, экономическое поведение.